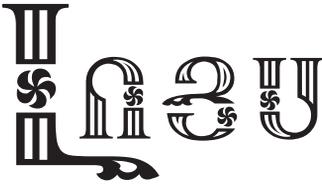

ԼՈՅՍ ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԵԿԵՂԵՑԱԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ Ս. ԳՐԱՑԻՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ԵՌԱՄՍԵԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԳԱՆԱՏԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԹԵՍԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

Ապրիլ - Մայիս - Յունիս
ԺԶ. ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 2, 2018 (79)

LUYS REVUE TRIMESTRIELLE

Prélature Arménienne du Canada

Rédacteur : Papken Topjian

3401 Olivar-Asselin, Montréal, Qc. Canada H4J 1L5

Tél.: (514) 856-1200

Fax : (514) 856-1805

Courriel : prelacy@armenianprelacy.ca

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բուն Բարեկենդան	Վահան Ա. Քհնյ. Կոստանեան
Հրաշալի Յարութիւն	Բաբգէն Ա. Քհնյ. Մազսուտեան
Անհերքելի ապացոյց	Թորգոմ Պտր. Գուշակեան
Յիսուս՝ որպէս «դուռը» Արքայութեան	Բաբգէն Թօփմեան
Հոգիին բնութիւնը	Բարսէղ Կեսարացի
Պաղեստինի հարեւան ազգերի տիեզերաբանական պատումները	Յակոբ Արք. Գլնմեան
Արշալոյսը	Երան Գույումճեան
Օգոստինոս Ափրիկեցի	Թամար Տասնապետեան
Նորայր Արք. Պողարեան	Դոկտ. Չաւէն Ա. Քհնյ. Արզումանեան
An analytical presentation of the “Andzink Nvirialk” sharagan (2)	Krikor Pidedjian

ԲՈՒՆ ԲԱՐԵԿԵՆՂԱՆ

Քառասնօրեայ պահեցողութեան եւ ապաշխարութեան նախորդող կիրակին Բուն Բարեկենդան կը կոչուի՝ բարի կենդանութիւն ու բարի կեանք իմաստով: Ան կը տարբերի եկեղեցական արարողական միւս երկրորդական բարեկենդաններէն: Բուն Բարեկենդանը նախադուռն է Մեծ Պահոց:

Հայց. Եկեղեցւոյ Հնամենի կանոններուն համաձայն կարելի չէ մսեղէն, կաթնեղէն, հաւկիթ եւ իւղով պատրաստուած ճաշեր ուտել Մեծ Պահքի շրջանին: Պահեցողութիւնը սպեղանի է մեր Ֆիզիքական մարմինին, իսկ ապաշխարութիւնն ու աղօթքները՝ մեր հոգիին բուժման համար հաշուետուութեան միջոց են: «Ապաշխարութիւնը ինկած հոգիները կը կանգնէ եւ Աստուծոյ մօտ կը կեցնէ», ըսած է Սարգիս Շնորհալի:

Պահեցողութիւնը իւրայատուկ չէ Քրիստոնէութեան: Հին է անոր ծագումը. կրօնի պատմութեան գիտենք, որ զանազան ձևերով պահեցողութիւն ունեցած են յոյներ, հռոմեացիներ, եգիպտացիք, հրեաներ, արաբներ եւ այլ ժողովուրդներ:

Հետեւելով Քրիստոսի քառասնօրեայ պահեցողութեան օրինակին, Մեծ Պահքը առիթ ըլլալու է յիշել մեր գործած անօրէնութիւններն ու մեղքերը եւ զղջալ ու սգալ անոնց համար: Արդարեւ, Լեւան Քարոզին մէջ Յիսուս ըսած է. «Երանի սգաւորներուն, որովհետեւ անոնք Աստուծմէ մխիթարութիւն պիտի գտնեն» (Մտ 5. 4): Մեր հոգեւոր փրկութեան համար Ապաշխարութեան Խորհուրդը էական պայման նկատուած է Քրիստոնէական Եկեղեցւոյ կողմէ:

Բուն Բարեկենդանի տօնը մեզի առիթ պէտք է ըլլայ յիշելու, որ իբրեւ քրիստոնեաներ պատրաստ ենք հնազանդելու Աստուծոյ պատուիրաններուն (տես՝ Սղ 10Գ. 2Գ): Աստուած, երբ մարդը ստեղծեց, անոր պատուիրեց. «Պարտէզին բոլոր ծառերէն համարձակ կեր, բացի բարիի ու չարի գիտութեան ծառէն մի՛ ուտեր» (Ծն 2, 16-17):

Աղամ եւ Եւա խախտեցին ու անհնազանդ գտնուեցան Աստուծոյ պատուիրանին. իբրեւ հետեւանք անոնց մեղանչումին՝ դրախտէն արտաքսուեցան: Յարզ մահկանացու մարդը կը տառապի իր մեղքերուն թողութիւնը ստանալու համար:

Քառասնօրեայ ապաշխարութեան ընթացքին նաեւ յիշելու ենք մեր Փրկչին մեզի համար կրած չարչարանքները, քանի որ, Պօղոս Առաքեալի խորհրդածութեամբ, մենք «ժառանգորդներն ենք Աստուծոյ

եւ ժառանգակից Քրիստոսի, եւ իր չարչարանքներուն մասնակից կ'ըլլանք՝ որպէսզի իր փառքին եւս մասնակից ըլլանք» (Հո 8:17):

Յովհան Մանդակունի Հայրապետ (420?-490), իր «Քառասներդական Պահքի եւ Զատկական Քառասունքի բաղդատութեան մասին» ճառին մէջ ըսած է. «Արդ, եթէ Պօղոսի խօսքերով ամէն օր չենք կրնար մեռնիլ, գոնէ քառասուն օրեր ջանանք Տիրոջ չարչարանքին հաղորդակից ըլլանք, որպէսզի տարուան ընթացքին մեր գործած մեղքերէն քառասուն օր հեռու մնանք»:

Մատթէոս Առաքեալի յորդորով, մեր ինքնամփոփումի պահեցողութեան եւ ապաշխարութեան եօթշաբաթեայ ժամանակաշրջանին, ծոմապահութիւնը գաղտնօրէն կատարելու ենք, «որպէսզի մարդիկ չտեսնեն թէ ծոմ կը պահես, այլ՝ միայն Հայրը, որ անտեսանելի է, եւ Հայրդ, որ կը տեսնէ կատարածդ, քեզ պիտի վարձատրէ յայտնապէս» (Մտ 6:18):

Մեր քրիստոնէական կեանքին ու ապրելակերպին մէջ պահեցողութեան ու ծոմապահութեան կարեւորութիւնը շեշտելով, Ս. Գր. Լուսաւորիչ յորդորած է.

«Պահքը՝ դաստիարակ է մարդուն... զօրացուցիչ է հոգեւոր վարքի... մարմնոյն մէջ ծածկուած հիւանդութիւնները դուրս կը հանէ... կը մարէ ցանկութեան բորբոքած կրակը... կը մաքրէ մարմինը մթերուած մեղքերէ եւ գայն կը դարձնէ սրբութեան բնակարան»:

«Պահքը միայն կերակուր ուտել-չուտելը չէ, այլ՝ խափանումն է մեղքերու...: Անոնք, որ պահեցողութեամբ կը սրբուին եւ կը մաքրուին, ոչ միայն անօրէնութեան պղծութիւնը կը սրբեն, այլ նաեւ Սուրբ Աստուածը իրենց մէջ կը բնակեցնեն»:

Բուն Բարեկենդանի տօնակատարութիւնը կերուխումի ու զուարճութեան օր է, որ մեզ կը յիշեցնէ մեր նախահայրերուն դրախտային երջանիկ կեանքին ոգեկոչումը: Այդ օրը, նոյնիսկ վանական միաբաններու արտօնուած է թուլցնել իրենց խստակեցութիւնը ու մասնակցիլ կերակուրներու ուտիքի ճոխութեան՝ որուն տրուած է Աբեղաթող յորջորջումը:

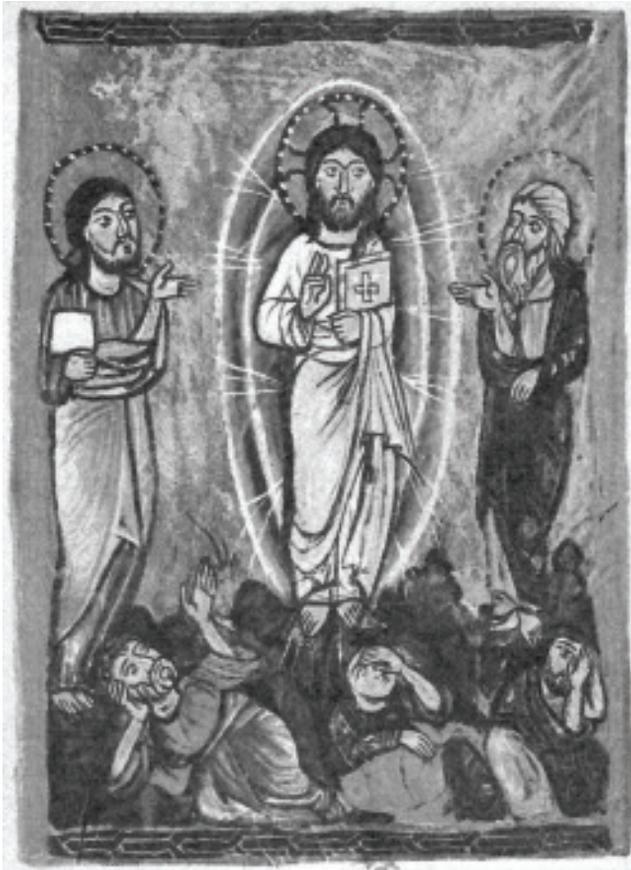
Հայ Եկեղեցւոյ երգասաց շարականագիրը «Կանոն Բուն Բարեկենդանի» տաղի յօրինումով գովերգած է.

«Հարսնացած եկեղեցին Փրկչին քառասնօրեայ պահքի օրինակով պահք կը պահէ, որպէսզի յարուցեալ Փեսային հետ առագաստ մտնէ...

Քրիստոսի հաւատացեալներ, եկէք ցնծութեամբ պահք պահենք, անմահին մահուան հետ մեռնելով մեցքին, որպէսզի անոր յարութեամբը

արդարութեամբ կենդանանք...»:

Վահան Ա. Քհնյ. Կոստանեան

ՀՐԱՇԱԿԻ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

«Յարեալ՝ չէ՛ աստ»

(Մր 16.6)

Յիսուս Քրիստոսի աշխարհային կեանքին վերջին շաբաթը ունի տխուր եւ յուզիչ դրուագներ, որոնք կրնան խոցոտել որեւէ մարդկային սիրտ: Անոր մահը կը նմանի արեւմարին, որ իր ետին կը թողու մռայլ խաւար մը:

Սակայն Իր յարութիւնը կը նմանի արեւածագին, որ գիշերուան մթութեան ու ցրտութեան պատճառաւ քնացած մարդը կ'արթնցնէ, կը վերակենդանացնէ ու կ'աշխուժացնէ:

Ձինք գերեզմանին մէջէն փնտռող կիները լսեցին անոյշ բայց զօրաւոր ձայն մը՝ «Յարեալ՝ չէ՛ աստ»:

Դուրսի պահակը թմրած էր, մինչ ներսի պահակը՝ հրեշտակը արթուն ըլլալով վկայած էր Անոր յարութեան, մեռելային քունէն առթննալուն եւ գերեզմանէն մեկնելուն:

Մեռելութիւնը լուծիւն է, մինչ կեանքը՝ շարժում: Այդ շարժումը տեղի ունեցած էր գերեզմանին մէջ: Իր յարութենէն վերջ վերերեցաւ իր աշակերտներուն, Անոնք սկիզբը տատամսոտ, ապա կատարեալ համոզումով հաւատացին Վարդապետին հրաշալի յարութեան:

Քրիստոս իր յարութեամբ ո՛չ միայն նոր դարագլուխ մը բացաւ մարդկային պատմութեան մէջ, այլ կեանքի ու ներշնչումի աղբիւր մը դարձաւ: Մշտահոս աղբիւր մը՝ զուլալ ու ջինջ ջուրով: Այդ աղբիւրին ալը կարելի չէ խափանել որովհետեւ զօրաւոր կերպով դուրս կը խուժէ: Եւ անկէ ըմպողը յաւիտեան կ'ապրի:

Քրիստոսի յարութիւնը պատմականօրէն հաստատուած ըլլալով, Պօղոս Առաքեալ կը գրէ. «Իրողութիւնն այն է, որ Քրիստոս յարութիւն առած է մեռելներէն իբրեւ առաջին պտուղը ննջեցեալներուն: Վասնզի մարդով եզաւ մահը, մարդով ալ մեռելներուն յարութիւնը: Եւ ինչպէս որ Ագամով ամէնքը կը մեռնին, այսպէս նաեւ Քրիստոսով բոլորն ալ պիտի կենդանանան, իւրաքանչիւրը իր կարգին, նախ՝ ինքը Քրիստոս, ապա բոլոր իրեն պատկանողները՝ իր վերադարձին» (Ա. Կր 15, 20-23):

Բնութիւնը ինքնին մեզի կուտայ յարութեան դասը, սակայն միշտ թովմասներ կ'ուզենք մնալ: Բայց պիտի ըսէ մէկը, կ'աւելցնէ Պօղոս Առաքեալ. «Ինչպէ՞ս յարութիւն կ'առնեն մեռելները, կամ ինչպիսի՞ մարմինով պիտի վերադառնան: Անմիտ, դուն երբ կը ցանես սերմը, ան չի

կենդանանար, մինչեւ որ չմեռնի: Եւ ինչ որ կը սերմանես՝ չէ այն տունկը որ պիտի բուսնի, այլ պարզ հատիկ մը, ցորենի ըլլայ այն թէ ուրիշ սերմանիքի: Եւ Աստուած կուտայ անոր մարմին՝ համաձայն իր կամքին, եւ իր իւրաքանչիւր սերմին՝ իրեն յատուկ մարմինը» (Անդ, 35-38):

«Կը սերմանուի մարմինը ապականուած վիճակի մէջ եւ յարութիւն կ'առնէ անապական մարմինով: Կը սերմանուի անարգութեամբ, յարութիւն կ'առնէ փառքով: Կը սերմանուի տկարութեամբ, եւ յարութիւն կ'առնէ զօրութեամբ: Կը սերմանուի իբրեւ նիւթեղէն մարմին եւ յարութիւն կ'առնէ իբրեւ հողեւոր մարմին» (Անդ, 42-44):

Սերմը կը պարունակէ քնացող կեանք: Հողը քունը մահուան կը վերածէ եւ մահէն կը բխի կեանք որ իր զօրութեամբ ոչ միայն կը պատուէ սերմին պատեանը, այլ եւ կը ճեռքէ հողը ու դուրս կը ցցուի արեւ ըմպելու համար:

Կեանքը չի սիրեր խաւարը, հետեւաբար չի բանտարկուիւր հողին ներքեւ:

Յիսուսին աշակերտները այս դասը սորվեցան, երբ Ան իրենց աչքերուն առջեւ կանգնեցաւ եւ խօսեցաւ հետերին: Այն ատեն հասկացան իրենց վարդապետին ոյժը իր լիութեան մէջ, թէ մինչ այդ մարդկային ծագումէն ի վեր անպարտելի նկատուած մահը ամօթահար մնացած էր իր մենամարտին մէջ չարաչար պարտուելով:

Յիսուսի յարութիւնը ոչ միայն իմաստ մը ունեցաւ երէկ, եւ ունի այսօր, այլ պիտի ունենայ միշտ: Վասնզի Ան իր յարութեամբ անմահութեան գաղափարը ի լոյս աշխարհ բերաւ:

Այս գաղափարը ինքնին մեր առջեւ կը դնէ բարիին պայքարը ընդդէմ չարին: Քրիստոսի կողմը կենալով կրնանք աստուածային հաղորդակցութեամբ պարտութեան մատնել չարին հարուածները: Մարմնացեալ Բանը իր ընթացքով ապացուցուց, թէ մենք հողին կապուած կամ գերի դարձած էակներ չենք, այլ իրմով զգեստաւորուած՝ անմահներ:

Իր յարութիւնը անսխալ եւ անսուտ խոստում մըն է մեզի՝ հաւատացեալներու: Քանի որ ինք մշտնջենապէս թաղուած չմնաց, ուստի իրեն նմանողներս ալ պիտի չթողու որ յաւիտենապէս հողին ներքեւ մնանք:

Հեղինակ մը ըսած է, թէ ճշմարտութիւնը չի կրնար մշտապէս պարտութեան ճնշումին ներքեւ կքիլ: Կեանքը իրականութիւն մըն է, հետեւաբար ան չի կրնար իր հասակով կքիլ հողին ծանրութեան ներքեւ: Մարդուն մարմինը իր բոլոր գործարանաւորումով գեղեցիկ հաս-

տատու թիւն մըն է որուն մէջ կը բնակի ինք: Սակայն հոգին ենթակայ չէ այդ հաստատութեան, այլ հրամայողն ու կառավարողն է: Ան մարդուն անձնաւորութեան յաւիտենական իրականութիւնն է: Իրականութիւններ եւ ճշմարտութիւններ անմահութեան կալուածին կը պատկանին:

Ուստի Յիսուսին յարու թիւնը, իր բովանդակ եւ աննախընթաց հրաշքով պայծառացուց մարդոց հոգիները, հանդարտեցուց միտքերը եւ գեղեցկացուց կեանքին իմաստը: Մեր առջեւ բացաւ լոյսի նոր շաւիղ մը եւ յոյսի լուսափայլ արեգակ մը: Մարդը առաջնորդեց դէպի ազնուացում եւ դէպի բարձրագոյն կեանք, մօտենալու համար իր Արարչին:

Եւ որպէսզի իրականանայ այս հաւատքը՝ հարկաւոր է մաքուր կեանք եւ սիրտ, վասնզի անմաքուր սիրտ մը կը քանդէ հաւատքը: Անմաքուր կեանքով կարելի չէ գերեզմանէն վեր բարձրանալ:

Քրիստոս յարու թիւն առաւ իր աստուածային գօրութեամբ: Եթէ մարդ իր ներսիւնին գտնուող այդ ոյժը բեկանէ, ինչո՞վ պիտի նմանի Անոր եւ յարու թիւն պիտի առնէ:

Յարութեան գաղափարը մարդկային յառաջդիմութեան գլխաւոր ազդակն է: Ան խարխիւն է եկեղեցւոյ: Օրինակն է այս կեանքին մէջ մշտանորոգման, աշխուժացման եւ իտէպլացման:

Եկեղեցւոյ մէջ լիահագագ երգուած «յարեալ»ը պէտք է արձագանգէ բոլորիս հոգիներէն ներս եւ արթնցնէ մեզ մեր թմրութենէն:

Կեանքի արեւ է յարութիւնը, որ պէտք է արտացոլայ ու պայծառացնէ մեր մտածողութեան պողոտաները ու զարդարէ երկնային գեղեցկութիւններով:

«Քրիստոս յարեալ ի մեռելոց»:

Ի՞նչ գեղեցիկ ասութիւն է սա, որ շուրջ երկու հազար տարի հնչած է բոլոր քրիստոնեաներու ականջին՝ բոլորը թափուր գերեզմանի վկայութեան հրաւիրելով, որպէսզի երգեն «Լոյս գերեզման»ը: Առանց ապականութեան վայր մը, ուր ննջեց Միածինը եւ արթնցաւ լուսաւոր յաղթանակով մը:

«Մահուամբ զմահ կոխեաց եւ յարութեամբն իւրով մեզ գկեանս պարգեւեաց. նմա փառք յաւիտեանս. ամէն»:

Հրաշալի յարութիւն:

Բարգէն Ա. Քհնյ. Մագստտեան

ԱՆՀԵՐՔԵԼԻ ԱՊԱՑՈՅՑ

Աստուծոյ գոյութիւնը հաստատելու համար փիլիսոփայութեան եւ աստուածաբանութեան ներկայացուցած բոլոր փաստերը հաւասարապէս կը ծառայեն ապացուցանելու նաեւ համաստուածութիւնը (Panthéisme) եւ աստուածականութիւնը (Théisme): Միակ ապացոյցը, որ անհերքելիօրէն կը հաստատէ ամենակարող եւ ամենաբարի Աստուծոյ մը գոյութիւնը եւ նոյն ատեն անոր նախախնամող սէրը, Յիսուսի անձին մէջ կատարուած աստուածային մարդեղութեան եղելութիւնն է ինքնին:

Հին Ուխտի ստուերական խորհուրդներով իրականացած յայտնութիւնը հատուկտուր եւ մասնակի էր եղած, եւ հաղորդուած էր, զանազան ժամանակներու մէջ, տեսիլքներու եւ խորհրդանշանական կերպաւորումներու միջոցաւ եւ պատգամաւորներու բերնով. այս պատճառաւ թերի եւ բազմակերպ բնութիւն մ'ունէր անիկա, եւ կատարուած էր անուղղակի կերպով:

Քրիստոնէական յայտնութիւնը եղաւ կատարեալ. միակ եւ վերջնական: Անիկա մարդոց հաղորդուեցաւ ուղղակի, այսինքն Որդիին միջոցաւ, որուն ստորոգելիները որեւէ բաղդատութենէ գերիվերոյ աստիճանի մը վրայ կը դնեն զինքը: Նախ, որովհետեւ Ինքը ոչ միայն մաս չկազմեր արարչութեան, այլ անոր գործարանը եւ նոյն ատեն նպատակն է իսկապէս: Գործարանը՝ որովհետեւ Ինքն է Բանը կամ Խօսքը, որուն միջոցաւ Աստուած ստեղծեց տիեզերքը, եւ նպատակը՝ որովհետեւ տիեզերքի ստեղծումէն ալ առաջ Ան նախակարգուած էր իբրեւ ժառանգ, այսինքն տէր եւ տնօրէն ամենայնի: Երկրորդ, որովհետեւ աստուածային բնութիւն մ'ունի Ան, քանի որ Իր մէջ կը յայտերեւի կամ կ'իրականանայ Աստուած, ինչպէս արեւը իր ճառագայթումին մէջ, եւ ինչպէս կնիքը իւր տպուածքին կամ դրոշմին մէջ, ուր ճշդիւ եւ ճշգրտօրէն կը տեսնուին անոր գիծերուն յետին եւ ամենանուրբ մանրամասնութիւնները:

Միենոյն ատեն, աշխարհի պահպանման եւ կառավարութեան մասին Աստուծոյ գործակիցն է Ան, այսինքն Անոր կամքին գործադրող գորութիւնը, որ կը կատարէ Իր այդ պաշտօնը: Նիւթականապէս՝ ստեղծագործութեան օրէնքին տեւական արդիւնագործումովը, եւ բարոյապէս՝ մեղքի ջնջումին համար մարդեղութեան խորհուրդին սրբազան ներգործութեամբը, որուն համար է որ երկրի վրայ Իր փրկութեան պաշտօնը աւարտելէ վերջ, երկինք վերացաւ դարձեալ, վերստին տիրանալու համար Իր հոլութեան համապատասխան մեծավայելուչ դիրքին, որ անհունապէս

գերազանց է քան հրեշտակներունը, որոնք պատգամաւորներն են լուկ, ինչպէս իրենց անունն իսկ կը մատնանշէ, իսկ Ինքը՝ Որդի:

Այսպէս, այսինքն այսպիսի յոյսերով է որ պայծառացած է կամ պէտք է պայծառացած լինի ճշմարիտ քրիստոնէին գիտակցութիւնը՝ Աստուծոյ խորհուրդին նկատմամբ: Ինչ որ միտքը կամ տրամախոհական հետամտութիւնները չեն կրնար գտնել, ինչ որ բնութեան կամ տիեզերական կարգին խոկումը հազիւ կրնայ ընդ աղօտ իմն նկատել տալ, ինչ որ բոլոր կրօնները, մին քան զմիւսն աւելի կամ նուազ չափով կրնան ընդնշմարել տալ, վասնզի, ինչպէս կ'ըսէ Օգոստինոս, Աստուած ամէն կրօնքի մէջ շող մը կամ շիթ մը դրած է իր յայտնութեան լոյսէն, որպէսզի յաւերժական խաւարին մէջ իսպառ չկորսուին մարդիկ, քրիստոնէական հաւատքը հոգիին կուտայ անընդմիջական հաւաստումի մը բովանդակ ազդուութեամբ:

Անիկա, Աւետարանով մեզի փոխանցուած այդ հաւատքը, մեր սիրտերուն կը բերէ ոչ թէ հեռալուր արձագանգներու տխեղծ խղուրդտիւնը, այլ ի յաւիտենից անտի ապրած եւ ընդ միշտ ապրող հոգիի մը կենդանի երգը, ձայնը՝ մարդկութեան սիրով համակ դրաւուած այն Աստուծոյն, որ այդ սիրով նոյն իսկ ծնաւ մեր մէջ, ապրեցաւ մեզի հետ եւ մեզի համար: Իր մարդկային բնութեանը մէջ, մարդկութեան ճանչցնելով աստուածային բնութեան փառքը, զԱստուած ինքնին:

Պիտի չճանչնայինք զԱստուած, պիտի չկարենար մարդը իրապէս հաւատալ Աստուծոյ գոյութեանը, եթէ զԱյն շօշափած չըլլար Քրիստոսի մէջ: Անհերքելի ապացոյցը, զոր քրիստոնէութիւնը կուտայ Աստուծոյ գոյութեան մասին, մարդեղութեան խորհուրդն է ճշմարտապէս:

Ու Աւետարանը եւ քրիստոնէական կեանքը, մին՝ այդ խորհուրդին իրականացման անեղծական յիշատակարանը, եւ միւսը՝ մարդկային իրականութեան մէջ անոր բազմապատիկ արդիւնագործութեան հանդիսարանը, երկուքն ալ աստուածաճանաչութեան համոզիչ վկայութիւնները, Աստուծոյ գաղափարին եւ գոյութեան հաստատութեան պատկերազարդուած ապացուցումներն են:

Կը հաւատանք Աստուծոյ, վասնզի կ'ընդունինք Աւետարանով հրատարակուած փրկութեան պատգամին ճշմարտութիւնը, եւ կ'ընդունինք թէ այդ հաւատքին եւ անով խանդավառուած առաքինական զգացումներուն շնորհիւ է, որ կենդանի է մեր մէջ Քրիստոս, եւ Անոր միջոցաւ Աստուծոյ խորհուրդը:

Առանց այդ հաւատքին, մարդկային բարոյականը օրըստօրէ աւե-

լի պիտի չքաղցրանար բնաւ երանաւէտ այն մտածումովը թէ Աստուծոյ առ մարդն խոնարհումը մարդուն ճայնարկուած աստուածային հրաւէրն է դէպի աստուածեղէն բարձրութիւնները. կայծը իտէպի կրակին, որ սիրտին մէջ կը վառէ տենչը միշտ աւելի բարձրագոյնին:

Առանց այդ հաւատքին, մարդ պիտի չկարենար, վերջապէս, կեանքը բազկացնող վաղանցուկ իրերու եւ իրողութեանց անկայունութեան մէջէն տեսնել անկորնչականը, որ յաւիտենապէս կայ եւ կը մնայ, որուն նայուածքին առջեւէն դարերն ու ազգերը կ'անցնին ինչպէս ամպի ծուէններ, որ դադանիքն ու շտեմարանն է բոլոր զօրութիւններուն, վասնզի չկայ բարոյական կալուածին մէջ մանաւանդ, մեծագործութիւն մը՝ որուն մղիչ ոյժը չըլլայ Աստուծոյ ծառայութիւնը:

Իսկ թէ այդ ծանօթութիւնը Աւետարանի հոգեւոր է, մանաւանդ որ կը պայծառանայ ու կը խորունկնայ մարդուն մէջ՝ կը հաստատուի անով որ քրիստոնէական բարոյականի ոլորտին մէջ կատարուած մեծագործութիւններն են որ տեւական եւ հաստատուն նկարագիր մը ունին, եւ ուղղուած են աւելի հանրօգուտ եւ բարեբար նպատակներու:

Թորգոմ Պար. Գուշակեան

(Առաքելոց Ծաւիղով)

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ «ԼՈՅՍ»ԻՆ

Կիպրոսէն գրասէր բարեպաշտուհի մը 200 ամ. տուլար

ՅԻՍՈՒՄ

ՈՐՊԷՍ «ԴՈՒՌԸ» ԱՐՔԱՅՈՒԹԵԱՆ

Յովհաննէս Առաքեալ, իր աւետարանին 10րդ գլուխ, 7-10 համարներուն մէջ կ'անդրադառնայ «Ես եմ Դուռը» Յիսուսի արտայայտութեան: Վարդապետին այս այլաբանական խօսքին իմաստը ժողովուրդը ատակ չէր անոր միտք բանին բմբռնելու: Ան ինքզինք որպէս դուռ ներկայացնելով, կը ջանար լուսաբանել իր այլ մէկ հաստատումը, թէ ինք ճշմարիտ եւ քաջ հովիւն էր իր հօտին:

Հրեայ բազմութեան քարոզչութեան ընթացքին, Յիսուս յաճախակի օգտագործած է Հին Կտակարանին մարգարէութիւնները, որպէսզի զինք ունկնդրող ամբոխին հասկնալի դարձնէ ընկալումը իր վարդապետութեան:

Յուդայի երկիրը մեծ մասամբ տափաստան ըլլալով հողագործութենէ աւելի արօտավայրի յարմարութիւն ունէր: Հովիւներ ցերեկը իրենց մարգագետիններու վրայ արածելէ ետքը, գիշերը շարան-շարան փարախ կը վերադառնային եւ իրենք եւս հօն կը գիշերէին, որպէսզի ոչխարները գողութենէ պաշտպանէին: Գիշերապահ հովիւ-դռնապան մը կը հսկէր փարախի դրան:

Խաշնարած հրեաներ քաջատեղեակ էին հովուութեան պարագաներուն. Յիսուս այս փոխաբերական ասացուածքով ուզեց վստահեցնել զանոնք, թէ ինք ակնկալուած Մեսիան ու ճշմարիտ Հովիւն էր, որ մարդկութիւնը պիտի առաջնորդէր Երկնից Արքայութեան:

Արդարեւ, Հին Կտակարանին մէջ Աստուած ներկայացուած է իբրեւ հովիւ, իսկ մարդիկը՝ իր հօտը: Սաղմոսագիրքէն քանի մը օրինակ մէջբերենք, ուր սաղմոսերգուներ գովերգած են զԱստուած ու բացազանչած.

«Տէրն է հովիւս, ուստի ոեւէ բանի կարօտ պիտի չմնամ» (23.1):

«Ժողովուրդդ ոչխարներու հօտի մը պէս առաջնորդեցիր Մովսէսի եւ Ահարոնի ձեռքով» (77.20):

«Որպէսզի մենք, քու ժողովուրդդ, քու հօտիդ ոչխարները յաւէս չնորհակալուեթիւն յայտնենք քեզի» (79.13):

«Որովհետեւ մեր Աստուածն է անիկա, եւ մենք՝ իր ժողովուրդը, իր հօտին ոչխարներն ենք, որ իր ձեռքով կ'արածէ» (95.7):

Այնուհետեւ, Նոր Կտակարանի ընթերցումով իրազեկ կը դառնանք,

որ Աստուածորդւոյն մարդեղութեամբ, Հօր Աստուծոյ փոխարէն Յիսուս կը ստանձնէ ժողովուրդին հովիւի խնամածու պաշտօնը:

Աւետարանին մէջ Յիսուս պատկերուած կը տեսնենք, որպէս՝

«Բարի հովիւը որ եկած է կորսուածը փրկելու համար...Եթէ մարդ մը իր հարիւր ոչխարներէն մէկը կորսնցնէ, չի՞ ձգեր իննսուները ոչխարները լերան վրայ եւ չե՞րթար փնտռելու կորսուած ոչխարը» (Մտ 18.11-12, Ղկ 15.4): Յիսուս՝ «տեսնելով ժողովուրդի բազմութիւնը, գթաց անոնց, որովհետեւ յոգնած էին եւ ցրուած՝ հովիւ չունեցող ոչխարներու պէս» (Մտ 9. 36, Մր 6.34): «Արդարեւ», կ'ըսէ Պետրոս Առաքեալ, «մոլորուած ոչխարներու պէս էինք, բայց հիմա վերստին դարձանք Հովիւին, ձեր հոգիներու Տեսուչին» (Ա. Պտ 2.25):

Երբայեցիներու թուղթին հեղինակը կը վկայէ, թէ՛ «Մեր Տէր Յիսուսը, որ իր արիւնով կնքուած յաւիտենական ուխտով ժողովուրդապետ եղաւ ամբողջ հօտին» (Եբ 13.20): Աւետարանագիրները ծանրանալով Յիսուսի արտայայտութեան թէ ինքն է բարի եւ քաջ հովիւը հօտին, անոր պահապանը եւ դուռը փարախին, ժողովուրդին հասկնալի դարձուցին այն իրականութիւնը, որ միայն Յիսուս Քրիստոսի միջոցաւ ու հաւանութեամբ կարելի է մուտք գործել Աստուծոյ Արքայութեան ներս եւ ներկայանալ Աստուծոյ առաջ: Պօղոս Առաքեալի հաստատումով. «Իրմով է (Յիսուսով) որ մենք...կրնանք Հօր Աստուծոյ ներկայութեան կանգնիլ» (Եփ 2.18):

Մինչեւ Յիսուսի աշխարհ գալը, մարդիկ զԱստուած կը ճանչնային մարդարէններու պատկերացումներով ու անկէ կը վախնային, սակայն մարդոց տեսութիւնը փոխուեցաւ Աստուծոյ նկատմամբ, երբ Յիսուս իր քարոզչութիւններով ցոյց տուաւ իր հօր իրական նկարագիրը, որպէս մարդասէր, հոգածու, արդար եւ ներող Աստուած: Աստուածորդւոյն միջոցաւ երբ մարդ արարածը զԱստուած ճանչցաւ, անոր վախի զգացումը փոխուեցաւ սիրոյ:

Յիսուսի խորհրդաւոր խօսքը՝ «Ես եմ Դուռը», մեզի կը սահմանէ, որ միայն իրմով կը ծանօթանանք երկնային ծածկեալ ճշմարտութեանց, որովհետեւ ինքն է «Դուռը» Աստուծոյ գիտութեան ու ճանաչողութեան:

* * *

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ արարողական իւրայատուկ երեւոյթներէն մին է Դռնբացէքի ծէսը, որ կը կատարուի Ծաղկազարդի երեկոյեան պաշտամունքի միջոցին:

Դռնբացէքի խորիմաստ թատերական արարողութիւնը պատկերացումն է Յիսուս Քրիստոսի Երկրորդ Գալստեան ականալութեան եւ տեղի ունենալիք վերջին դատաստանին:

Մեծ Պահքի ապաշխարութեան օրերու աւարտին, հաւատացեալներ կը պատրաստուին տօնելու Յիսուսի երկրային կեանքի վերջին ցաւալի պատահարները, որը, սակայն, պիտի պսակուէր անոր հրաշափառ յարութեամբ:

Արդարեւ, Դռնբացէքի արարողութեան աւարտին, հաւատացեալները ներկայացնող եկեղեցականը փակեալ խորանին առաջ ծունկի եկած՝ պաղատագին կ'աղերսէ.

«Բացէք ինձի ողորմութեան դուռը, որպէսզի անկէ մտնեմ եւ Տիրոջ խոստովանիմ»:

Վարագոյրի ներսէն կը լսուի Աստուծոյ պատասխանը «Եկէք, հօրս օրհնածները, եւ ժառանգեցէք աշխարհի սկիզբէն ձեզի պատրաստուած արքայութիւնը»:

Որպէս քրիստոնեաներ, Յիսուսը ընդունած ենք մեր հովիւն ու առաջնորդը ըլլալու: Մարդկութեան պատմութեան մէջ յիշուած այլ առաջնորդներէն տարբեր է ան, քանի որ ինք Աստուծոյ սիրելի Միածին Որդին է, որ եկած էր իր Հօր մոլորուած ոչխարները հովուելու, զանոնք պաշտպանելու վերահաս չարիքներէ, եւ մարդը ազատելով անկեալ վիճակէն, զայն առաջնորդելու իր նախկին փառքին:

Հետեւելով Քրիստոսի ու գործադրելով անոր ուսուցած ճշմարտութիւնները՝ գրուած Աւետարանին մէջ, ապահովուած կ'ըլլանք մեր Փրկութիւնը, ուրեմն.

«Մեր աչքերը յառենք Յիսուսի, մեր հաւատքի հիմնադիրին ու կատարեալագործողին» (Եբ 12.2):

Բարգէն Թօփմեան

ՀՈԳԻԻՆ ԲՆՈՒԹԻԻՆԸ

Ամենէն առաջ, ո՞վ է ան, որ լսելով Հոգիին խօսքերը, իր հոգիին մէջ չի վերանար եւ իր մտածումը դէպի ամենաբարձր բնութիւնը չի բերեր: Որովհետեւ զայն Աստուծոյ Հոգի կը կոչենք. «Ճշմարտութեան Հոգի, որ կը բխի Հօրմէ» (Յովհ. 15.26), «Հաստատ Հոգի» (Սաղ. 50.12), «Իշխող Հոգի» (Սաղ. 50.13). ահաւասիկ անոր լաւագոյն անուանումը, որ իրեն յատուկ է, ան վստահաբար ուրիշ անունէ աւելի կ'արտայայտէ անմարմին էակին անունը, աննիւթական եւ անբաժանելի գտութեամբ: Ասոր համար Տէրը, ուզելով ուսուցանել անոր որ կը կարծէր թէ Աստուած վայրի մը մէջ կը պաշտուի, թէ Անմարմինը չի կրնար պարագրուիլ, ըսաւ. «Աստուած հոգի է» (Յովհ. 4.24): Ուրեմն կարելի չէ, այս անունը լսելով, Հոգի՛, պատկերացնել յստակ գիծերով բնութիւն մը, շարժումներու եւ փոփոխութիւններու ենթակայ, մէկ խօսքով, արարածին նմանող: Ընդհակառակը, մեր մտածումով հասնելով ամենաբարձրին, մենք ստիպուած են իմացականութեամբ, անսահման զօրութեամբ մը, անարգել մեծութեամբ, ոչ ժամանակով, ոչ ալ դարերով չափուող, իր յատուկ բարիքները արտագրող նիւթ մը երեւակայել:

Դէպի ան, կը դառնայ սրբութեան կարօտ ամէն ինչ, զա՛յն է որ առաքինութեամբ ասորոյները կը փնտռեն, որովհետեւ անոր շունչը զիրենք կը զովացնէ եւ իրենց կ'օգնէ իրենց յատուկ բնական նպատակին հասնելու: Ան կրնայ ուրիշները կատարելութեան հասցնել, (բայց) ինքը ոչինչի կարօտ է: Կենդանի մը չէ, որուն ուժերը պէտք է վերանորոգել, ինքը կեանքը կը պահպանէ, յաջորդական յաւելումներով չի շատնար, ան սկիզբէն լիութիւնը ունի, ինքն իր մէջ կը մնայ, բայց նաեւ ամենուր է: Սրբացումի աղբիւր, իմանալի լոյս, ան ինքն իրմէ ամէն բանաւոր ուժի կուտայ կարծես յստակութիւն մը, գտնելու համար ճշմարտութիւնը: Անհասանելի բնութեամբ, զայն կրնանք հասկնալ իր բարիքին պատճառով մինչդեռ ան իր ուժով կը լեցնէ ամէն ինչ, ինքզինք կուտայ անոնց միայն, որ արժանի են, բայց իր գործունէութիւնը հաւատքին համապատասխան բաժնելով: Պարզ էութեամբ, իր հրաշքներով զարմանազան, ամբողջութեամբ ներկայ է ամէնուն մօտ եւ ամբողջութեամբ ամենուր է: Ան բաժնուած է, բայց չազդուիլ անկէ, ամբողջ կը մնայ եւ սակայն ինքզինք կը բաշխէ, արեւի ճառագայթի մը պէս, որուն շնորհքը կարծես եզակիօրէն ներկայ է զայն ընդունողին վրայ, մինչդեռ ան կը փայլի նաեւ երկրի վրայ, ծովուն վրայ եւ օդի հետ միախառնուած է:

Նոյնպէս Հոգին, ներկայ զինք ընդունիլ կրցող իւրաքանչիւրին մօտ, իբրեւ թէ ան միակը ըլլար, ամէնուն համար կը ցոլացնէ բաւարար չափով այն շնորհքը, որ լիութեամբ ունի...Հոգին կրող հոգիները, Հոգիէն լոյսը ստանալով, կը դառնան, անոնք եւս, հոգեւոր եւ դէպի միւսները շնորհք կ'ուղարկեն: Ասկէ կուգայ ապագայի նախագուշակումը, խորհուրդներու ճանաչողութիւնը, ծածկուած բաներուն հասկացողութիւնը, շնորհքի տուչութեան բաշխումը, երկնային քաղաքին մեր մասնակցութիւնը, հրեշտակներուն հետ պարը, անվերջանալի ուրախութիւնը, յարատեւութիւնը Աստուծոյ մէջ, Աստուծոյ հետ նմանութիւնը եւ ամենէն ցանկալի բանը. Աստուած դառնալ:

Բարսեղ Կեսարացի

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՀԱՐԵՒԱՆ ԱԶԳԵՐԻ ՏԻԵԶԵՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒՄՆԵՐԸ

Ս. Գրքի ստեղծագործութեան պատումների մասին խօսելիս՝ հնա-
րաւոր չէ զանց առնել տիեզերաբանական այն գրոյցներն ու առասպել-
ները, որոնց հեղինակները Պաղեստինի շրջակայքը ապրող արեւելեան
ժողովուրդներն են: Այդ գրոյցները միեւնոյն ժամանակ թէեւ դիցաբա-
նական էպոսներ են, սակայն բազմաթիւ նմանութիւններ ունեն Աստ-
ուածաչնչի հաղորդած տուեալների հետ: Բայց այս պարագան չպէտք է
մեզ շփոթեցնի կամ դոյզն իսկ խախտի մեր հաւատը Ս. Գրքի ասածնե-
րի նկատմամբ, այլ ընդհակառակը, ծանօթանալով ոչ-բիբլիական պա-
տումներին՝ աւելի ակներեւ է դառնում Սուրբ Գրքի ունեցած վեհու-
թիւնն ու առաւելութիւնը՝ բաղդատմամբ նրանց:

Այստեղ, առաջին հերթին, հարկաւոր է պարզել, թէ ինչ է նշանա-
կում առասպել:

Յունարէն Μύθος (միթոս) բառը հայերէնում թարգմանուել է
առասպել: Օրինակ՝ Տիմոթէոսի առաջին թղթի չորրորդ գլխի 7րդ հա-
մարում յունարէն բնագիրն ունի γράωδεις μύθος, որը հայերէնում
թարգմանուել է «պառաւանքի առասպելներ»:

«Միթոս» սակայն իր սկզբնական իմաստով նշանակում է խօսք,
ինչպէս՝ «լոգոս»ը (ΛΟΓΟΣ): Բայց մի տարբերութիւն կայ երկուսի մի-
ջեւ. Առաջինը ներկայացնում է գոյավիճակներ, առանց իր ասածի մասին
փաստեր բերելու, մինչդեռ «լոգոս»ը տրամաբանութեան վրայ հիմնուած
խօսքն է, դրա համար էլ այն թարգմանում է նաեւ միտք:

Միթոսը ներկայացնում է նաեւ որոշ զարգացման վրայ գտնուող
մարդկանց կենցաղի, հոգեւոր ստեղծագործութեան եւ կրօնական
գիտելիքների մասին տուեալներ: Նրա մակարդակը թէեւ պրիմիտիւ է
համարում, սակայն պէտք է ընդունել, որ փիլիսոփայական մտածելա-
կերպը սկսում է հէնց միթոսից, որի համար էլ այս վերջինս պէտք է հա-
մարել նախափիլիսոփայութիւն, քանի որ նրանով, տուեալ ժամանակի
յատուկ մակարդակով, փորձ է արւում բացատրել իմաստը մարդկային
կեանքի եւ դրա կապը աշխարհի հետ:

Եթէ նկատի առնենք նաեւ այն պարագան, որ միթոսը, որպէս
առասպել կամ դիւցազնապատում, սերտորէն առնչւում է բազմաստ-
ուածութեան հետ, ապա ուրեմն՝ առասպելական մտածելակերպն էլ

անբաժան է աստուածներին նուիրուած պաշտամունքից, իսկ պաշտամունքի համար անհրաժեշտ է տաճար կամ արձան կառուցելը եւ աղօթքներ ու մաղթանքներ շարադրելը: Այս նշանակում է, որ միթոսով սկսուել է որեւէ մի հին ժողովրդի մշակոյթը:

Նախքան Պաղեստինի հարեւան ազգերի տիեզերաբանութիւնների մասին արտայայտուելը, հարկաւոր է շեշտել, որ դրանք բիբլիական պատումների հետ համաձայնական կէտեր ունենալով հանդերձ, երբեք չեն նոյնանում նրանց հետ: Սուրբ Գրքի արարչագործութեան վերաբերեալ պատումների արտաքին ձեւն ու կառոյցը միայն որոշ չափով համաձայնեցուած են գոյութիւն ունեցող տարբեր դիցաբանութիւնների հետ, որպէսզի նրանք համապատասխան լինեն տուեալ ժամանակաշրջանի պատմողական ընդունուած ոճին: Սակայն բոլորովին այլ են նրանց աստուածաբանական խորքն ու մանաւանդ հետապնդած նպատակը, եւ հենց այստեղ է կայանում հիմնական տարբերութիւնը նրանց եւ առասպելների միջեւ:

ա. Սումեր-ակկադեան, բաբելոնեան պատումներ

Սումերացիք ապրել են միջին եւ հարաւային Բաբելոնում Ն.Ք. 4-րդ հազարամեակի կէսից սկսած: Նրանք ունեցել են բարձր մշակոյթ եւ եգիպտացիների կողքին առաջինն են եղել, որ շուրջ 3000 թուականին Ն.Ք. ստեղծել են գիր եւ գրելու արուեստը: Դեռեւս չի պարզուել, թէ որ ցեղախմբին են պատկանել նրանք: Սումերերէնը ինչ-որ նմանութիւններ ունի հնդեւրոպական եւ կովկասեան լեզուների հետ, սակայն այն չի մտնում ցարդ մեզ յայտնի որեւէ լեզուախմբի մէջ⁽¹⁾:

Սումերական մշակոյթն ու կրօնը մեծ ազդեցութիւն են թողել ակկադացիների եւ նրանց նման այլ սեմական ժողովուրդների վրայ: 2350 թ. Ն.Ք. ակկադացիների Սարգոն թագաւորը հաստատում է իր գերիշխանութիւնը սումերացիների վրայ: Այս վերջիններին յաջողում է միայն 1758-1698 թթ. ունենալ իրենց քաղաքական ու մշակութային վերջին զարթօնքը:

Ակկադացիների եւ սումերացիների չիտումից առաջանում է սումեր-ակկադեան մշակոյթը: Սրանից դեռեւս 70 տարի առաջ յիշեալ մշակոյթը նկատուում էր լոկ բաբելոնեան, սակայն, այսօր, շնորհիւ նոր յայտնաբերումների, կարելի է գանազանել երկու մշակոյթները եւ նկատել, թէ, իսկապէս, սումերացիներով է սկսուել Միջագետքի կամ ընդհանրապէս Մերձաւոր Արեւելքի պատմութիւնը:

Սուամերական կրօնը եղել է բազմաստուածեան. գլխաւոր երեք աստուածները կազմում էին մի երրորդութիւն. զրանք են երկնքի աստուած Անը (Անու), (Ան նշանակում է երկինք), օդի աստուած Էնիլը եւ երկրի աստուած Էնկին: Ովկիանոսի եւ ջրերի աստուածուհի Նամմուն համարուել է մայրը երկնքի եւ երկրի, ինչպէս նաեւ՝ մայրը բոլոր աստուածների: Երկնքի եւ երկրի միացումից ծնւում է Էնիլը, որ բաժանում է իր ծնողներին միմեանցից եւ իր մօրը, այսինքն՝ երկրի, հետ է ապրում: Այս աստուածների կողքին գոյութիւն ունէին նաեւ այլ աստուածներ. Սըն (սուամերական Սուէն բառից)՝ որպէս լուսնի, Շամաշ՝ որպէս արեւի, Իշթար (Ինաննա)՝ որպէս Վեներա աստղի: Ստորերկրեայ աշխարհը դեկավարում էր Էրէշկիգայի եւ նրա ամուսնու՝ Ներգալի կողմից: Հետագայում Էնիլը փոխարինւում է Մարդուկ աստծով:

Բաբելոնեան տիեզերաբանութեան մէջ յայտնի են երկու գլխաւոր պատումներ՝ Էնուժա Էլիշ եւ Գիլգամէշ հպտսները, երկուսն էլ սուամերականագեան ծագում ունեն (մօտ 2400 թ. Ն.Ք.):

Էնուժա Էլիշ անուանումը գալիս է պատումի սկզբի երկու բառերից (Մինց վերելում...):

Մինց վերելում երկինքը դեռեւս գոյութիւն չունէր,
Ներքելում էլ հաստատութիւնը դեռեւս ոչ մի անուն չէր կրում,
Նրանց գոյացնող սկզբնագոյ Ապսուն
Եւ նրանց ծնող Մումմու-Թիամատը
Իրենց ջրերով միախառնուեցին իրար:

Մինց ցամաքը դեռեւս գոյութիւն չունէր, եւ
ոչ էլ նախնախուտ կար,
Դեռեւս ոչ ոք անուն չունէր, եւ ոչ էլ որեւէ
նակատագիր որոշուած չէր,
Ահա գոյացան աստուածները՝ Ապսուի եւ Թիամատի
ծոցից ծնուելով:
Մէջտեղ եկան Լախմուն եւ Լախամուն:

Այստեղ նկարագրւում է աստուածների ծնունդը Թիամատի եւ Ապսուի միացումով: Ոմանք վերելի չորրորդ նախադասութիւնը կարդում են «Մումմու եւ Թիամատ», որովհետեւ Մումմուն Ապսուի պատգամաւորն է: Թիամատը խորհրդանշում է ծովի ջուրը, իսկ Ապսուն՝ քաղցրահամ ջուրը, այս վերջինը միաժամանակ ամուսինն է Թիամատի:

Լախմու եւ Լախամու աստուածները անծանօթ են:

Այնուհետեւ աստուածները պայքարում են միմեանց դէմ: Էան (Նուդիմմուդ) դուրս է գալիս Թիամատի եւ նրա ամուսնու՝ Ապուււի դէմ: Էան կարողանում է կալանաւորել Ապուււին եւ նրա պատգամաւոր Մուամուլին, սակայն չի կարողանում յաղթել Թիամատին:

Մայրը քառսին (Թիամատ), որ բոլորի գոյացուցիչն է, Տոկուն գէնֆեր սուեց իր հետեւորդներին եւ ծնեց վիշապներ՝ Օժտուած սրածայր եւ ոչ ոքի չխնայող ատամներով, եւ արեան փոխարէն նրանց մարմինները թոյնով լցրեց:

Էան եւ միւս աստուածները յանձնարարում են Մարդուկին գնալ ու պայքարել Թիամատի դէմ: Մարդուկը Էայի որդին է: Նա կարողանում է յաղթել Թիամատին, կիսում է նրա մարմինը եւ մէկ կէսից երկինքն է ձեւաւորում: Վերջին շրջաններում յայտնաբերուած մի նոր հատուած «Էնումա Էլիշ»ից հաղորդում է, որ Մարդուկը Թիամատի մարմնի միւս կէսից ստեղծում է երկիրը, իսկ Թիամատի գլխից՝ լեռները, եւ նրա աչքերից՝ եփրատն ու Տիգրիսը:

Մարդուկը Նաննարին (Լուսնի աստուած) կարգում է որպէս լուսատու եւ նրան է յանձնում գիշերը. նա է որոշելու նաեւ ժամանակները: Ամէն ինչ կարգաւորելուց յետոյ, Մարդուկը մտածում է մարդն ստեղծելու մասին.

Արդ, երբ Մարդուկը լսեց աստուածների խօսքը,
Իր ներսից մղում ստացաւ ինչ-որ խելացի բան ստեղծելու,
բերանը բացեց եւ դիմելով Էային՝
յայտնեց նրան իր սրտի խորհուրդները.
«Արիւն պիտի առնեմ ես, մէջը ոսկորներ դնեմ,
եւ դրանցով մարդը կազմեմ:
Նրա անուըն թող լինի «մարդ»:
Ես ստեղծելու եմ նրան, այո՛ նրան, այդ մարդուն,
Որ կուչուած է ծառայելու աստուածներին:

Մարդուկը, այլ աստուածների հետ միասնաբար, Կինգու կոչուող մի աստուած արիւնից ստեղծում է մարդուն:

Բաբելոնեան մի ուրիշ տեքստ, նկարագրելով աշխարհի անձեւ եւ անպատրաստ լինելը, աւելացնում է.

«Բոլոր երկրները միայն ծով էին»:

Աւելի հին, սումերական ծագում ունեցող բաբելոնեան մի տեքստ նկարագրում է, թէ ինչպէս Մամի աստուածուհին էնկի (կամ՝ Էա) աստծու հետ ստեղծում է մարդկանց.

Նրանք կանչեցին աստուածուհուն՝...

Աստուածների օգնականին, իմաստուն Մամիին.

«Միայն դու ես այն արգանդը,

Որ կարող է ձեռնարկել մարդկութիւնը:

Կազմի՛ր մարդկանց,

Որպէսզի նրանք իրենց վրայ վերցնեն աշխատանքի լուծը»:

Էնկին բացեց իր բերանը

Եւ խօսեց աւագ աստուածների հետ.

«Հարկ է զենով մի աստծու,...

Նրա՛ մարմնով, նրա՛ արեամբ

Նին-Հուրսագը⁽²⁾ կաւ թող շաղի»:

Երրորդ հազարամեակից Ն. Ք. մեզ հասած մի սումերական տեքստ, նկարագրելով աստուածների, երկնքի եւ երկրի ստեղծումը, անդրադառնում է նաեւ մարդկանց ստեղծելու ժամանակ աստուածների արած խորհրդակցութեանը.

Եկէ՛ք մոտեցնե՛ք երկու Լամգա⁽³⁾ աստուածներին,

Եւ նրանց արեամբ ստեղծենք մարդկանց.

Նրանց (մարդկանց) պաշտօնը թող լինի

Ծառայութիւն աստուածներին:

Լուսնի եւ արեւի ստեղծման մասին մեզ հասել է սումերերէն լեզուով խմբագրուած մի տեքստ, որն ունի իր ակկադերէն տարբերակը: Համաձայն այդ տեքստի՝ Անուն, էնլիլը եւ Էան «իրենց հաստատ որոշումով եւ հզօր վճռով» գետեղում են լուսինը երկնքում, որպէսզի նրա մահիկից ամիսը գոյանայ, եւ որպէսզի նա իր երկնային նաւով լոյս բերի երկրին:

բ. Փիւնիկեան-քանանական պատումներ

Քանանացիք ապրել են Փիւնիկէում եւ Պաղեստինում, դրա համար էլ այդ երկրները կոչուել են նաեւ՝ Քանաան:

Քանանացիներ կրօնի մասին գլխաւոր աղբիւր է նկատուած Հին Կտակարանը, յատկապէս Ուսէի գիրքը: 1929 թ. Հիւսիսային Սիրիայում,

Կասիոս լեռան ստորոտին, Ռաս Շամբա կոչուող շրջանում յայտնաբերուեց Ուգարիտ անունով մի հին քաղաք, որտեղ արուեստի բարձր նմոյշների կողքին գտնուեցին նաեւ հին քանանական արձանագրութիւններ՝ մօտաւորապէս 14րդ դարին պատկանող Ն. Ք.: Այդ արձանագրութիւններում մենք հանդիպում ենք էլ անուն աստուածութեան, որի շնորհիւ ստեղծուել է աշխարհը: Էլը հինգ անգամ անուանում է «բանայ բանուվատ» (բնյ բնվտ), որ նշանակում է արարիչ արարածոց: «Բնյ» արմատը ուգարիտեան եւ այլ սեմական լեզուներում նշանակում է կառուցել: Էլը կոչւում է նաեւ «աստուածների եւ մարդկանց հայր», «թագաւոր», «հօր», «հայր տարիների»: Նա սուրբ է, իմաստուն եւ զթասիրտ:

Ուգարիտեան տեքստերում դեռեւս չեն յայտնաբերուել տիեզերաբանական պատումներ, միայն 52րդ տեքստում, ուր խօսուում է «հրապուրիչ եւ գեղեցիկ աստուածների ծննդեան» մասին, նկարագրուում է նաեւ աստղերի ծնունդը: Էլը իր երկու կանանց հետ՝ Աշերատի եւ Անատի, ծնում է առաւօտեան եւ երեկոյեան աստղերը: Աշերատը ծնուել է էլից եւ «մայրն է բոլոր աստուածներին»:

Էլի որդիներից է համարուում նաեւ Բահաղը, որը կոչւում է Ալիեան, այսինքն՝ հօր: Նա դառնում է էլի հակառակորդը եւ համարուում՝ բուսականութեան ու հունձքի աստուած:

գ. Եգիպտական պատումներ

Հին եգիպտական մշակոյթը, շփուելով սումերականի հետ, շատ բան է վերցրել այս վերջինից: Հետագայում, սակայն, այն ընթացել է իր սեփական ճանապարհով: Հին եգիպտացիք բազմաթիւ աւանդապատումներ են ունեցել աշխարհի եւ մարդկանց ծագման վերաբերեալ: Եգիպտական իւրաքանչիւր մեծ քաղաք ունեցել է իր առանձին պաշտամունքը՝ նուիրուած արարչագործ աստուածներին:

Ըստ եգիպտական պատումների, սկզբնագոյ օձը՝ Աթումը, խորհրդանշում է բարձրագոյն եւ անծանօթ աստծուն, մինչ Ռէն՝ արեւը, ծանօթ աստծուն:

Իսկ համաձայն հելիոպոլիսական աստուածաբանութեան՝ Ռէ-Աթում-Խեպրին խորհրդանշում է ծագող, զէնիթին հասնող եւ մայր մտնող արեւը: Խեպրին նորածագ արեւն է, Ռէն՝ զէնիթին հասածը, եւ Աթումը՝ մայր մտնողը: Ռէ-Աթում-Խեպրին ծնունդ է տալիս աստուածային առաջին ամուլին՝ Շուին եւ Տեֆնուտին. առաջինը օդի եւ պարապութեան աստուածն է, իսկ երկրորդը՝ խոնաւութեան: Սրանք էլ իրենց

հերթին ծնում են Գէբ (երկիր) եւ Նուտ (երկինք) աստուածներին: Այնուհետեւ Դէմիուրզը կատարելագործում է ստեղծագործութիւնը:

Եգիպտական աստուածաբանութեան գլուխ գործոցը, սակայն, առաջացել է Մեմփիս քաղաքում, որը փարաւոնների առաջին դինաստիայի մայրաքաղաքն էր: Այնտեղ Շաբակա փարաւոնը կանգնեցնում է մի յուշարձան, որի վրայ փորագրել է տալիս մեմփիտական ողջ աստուածաբանութիւնը, մօտաւորապէս 700 թ. ն. Ք.: Աստուածաբանական այդ տեքստերը, սակայն, խմբագրուել էին տուեալ թուականից աւելի քան 2000 տարի առաջ: Նրանք շատ սերտ առնչութիւն ունեն Ս. Գրքի ստեղծագործական պատումների հետ: Այնտեղ կարդում ենք հետեւեալը աշխարհի ստեղծման մասին.

Նախքան լինելը ծովի ու երկրի, ինչպէս նաեւ՝ երկնքի,
որ ամէն ինչ ծածկում է,

Տիեզերքում բնութիւնն ունէր միայն մէկ կերպարանք.

Այն կոչւում էր քառս, մի անձեւ եւ անկառոյց զանգուած,

Հեղզ ծանրութիւնից բացի ոչինչ, որ կուտակուած էր

բոլոր վայրերում,

Անցերդաշնակ սերմեր եւ խախուտ կերպով միացուած իրեր:

Տիտանը դեռեւս գոյութիւն չուներ՝ լուսաւորելու համար աշխարհը,

Փիբէն⁽⁴⁾ դեռեւս գործի չէր լծուել՝ մեծացնելու լուսնի մահիկը,

Երկիրը դեռեւս կախուած չէր իր շուրջբոլորը կուտակուած օդից,

Ամփիարիստը⁽⁵⁾ իր ձեռքերը չէր մեկնել հեռուները տարածուող

երկրի ծոպերին,

Թէեւ երկիրն ինքնին գոյութիւն ունէր, ինչպէս նաեւ՝ ծովն ու քամին,

Սակայն երկիրը չէր պահպանում կայունութիւնը, եւ ջրում էլ

լողացող չկար:

Մթութեան մէջ քամիները փչում էին, իսկ իրերի

կերպարանքներն էլ՝ տատանում,

Մէկը միւսին խանգարում էր:

Միեւնոյն մարմնում սառն ու տաքը,

Ինչպէս նաեւ չորութիւնն ու խոնաւութիւնը պայքարում էին

միմեանց դէմ.

Փափուկ բնութիւնը կարծրի դէմ էր հանդէս գալիս,

Եւ այն, ինչ որ կշիռ չուներ՝ ծանրութեան դէմ:

Կար սակայն մէկը, որ հարթելու էր այդ պայքարը,

Մի աստուած, բնութեան լաւագոյն մէկ ուժը,

Որ բաժանեց երկինքն ու երկիրը, ինչպէս նաեւ՝ երկիրն ու ջուրը:

Այնուհետև նկարագրում է, թէ ինչպէս այդ հողատար աստուածը կարգաւորում է նիւթը եւ վերջում էլ ստեղծում մարդուն.

Ջրերը շողշողուն ձկների բնակութիւն են ապահովում,
Երկիրը ապաստարան է տալիս կենդանիներին, իսկ օդն էլ՝
բոչուններին:

Սակայն մի մաքրագոյն էակ, որպէս անօթ մի վեհ հոգու,
Որ կարող լինէր իշխելու ուրիշների վրայ, դեռեւս գոյութիւն չունէր:
Եւ մարդը գոյացաւ: Նրան աստուածային սերմից ստեղծել էր
Այն վարպետը, որ ճարտարապետն էր աշխարհի գեղեցիկ կառոյցի:
Կամ էլ պատանի երկիրը, որ նոր էր բաժանուել վերելի եթերից,
Իր մէջ պահել էր սերմերը երկնայինների այդ հարազատին:
Իապետուսի⁽⁶⁾ որդին անձրեւի ջրով շաղեց հողը
Եւ այն ձնաւորեց բոլորի վրայ իշխող աստուածների
պատկերի համաձայն:

Մինչ միւս էակները կռացած, հակուած են դէպի երկիր,
Նա սակայն արտօնեց մարդուն իր գլուխը բարձր պահել,
Որպէսզի վերջինս տեսնի երկինքը եւ ուղիղ կանգնելով՝
Իր հայեացքը աստղերն ի վեր բարձրացնի:

Բացի մեմփիտական պատումից, հին եգիպտացիների մօտ գոյութիւն է ունեցել եւս մի պատում, որը շատ կարեւոր է իր միաստուածութեան հայեցողութեամբ: Այն կոչւում է՝ «Վարդապետութիւն Մերիկարէ Թագաւորի» եւ խմբագրուել է 2263 թ. Ն. Ք.. այնտեղ կարգում ենք.

«Լաւ պաշտպանուած են մարդիկը, որպէս աստծու հօտ: Աստուած ի հանոյս նրանց է ստեղծել երկինքն ու երկիրը: Նա զսպել է սկզբնագոյ ջրերի ուժը: Նա շունչ է տուել մարդկանց ունգերին: Նրանք իր պատկերի պատնէներն են՝ իր իսկ մարմնից գոյացած...: Նա (աստուած) մարդկանց համար է ստեղծել բոյսերն ու կենդանիները, բոչուններն ու ձկները, որպէսզի նրանցով սնուեն...: Տե՛ս, իւրաքանչիւրի անուն իսկ յայտնի է աստծուն»⁽⁷⁾:

Յակոբ արք. Գլննեան

Ծանօթագրութիւններ

- 1 Հ. Յակոբոս Տաշեան, « Հաթեր եւ Ուրարտեանք», Վիէննա, 1934, էջ 94-103: Նաեւ՝ Fernando Diaz Esteban, «Los inventores de la escritura», (Los sumerios), Madrid, 1986, էջ 16-18:

- 2 Այստեղ մականունն է Մամիրի:
- 3 Անորոշ է իմաստը, հաւանաբար նկատի ունի բուսականութեան աստուածներին:
- 4 Պայծառութեան աստուածուհին:
- 5 Կինը ծովի աստուած Պոսեյդոնի:
- 6 Պրոմեթէոսի եւ Ատլասի հայրը:
- 7 Այս եւ նախորդ պատումների տեքստերը առնուած են հետեւեալ գրքերից.
Walter Otto, «Religiose Stimmen der Volker», Jena, 1921, Mircea Eliade, «Geschichte der religiösen Ideen», Quellentexte, (Übertragung und hrsg. Von Gunter Lanczkowski, Herder Verlag), 1981:

Stone tablet with the symbols of the god Ningirsu, 3rd millennium B.C., Telloh (Paris)

ԱՐՇԱԿՈՅԱԸ

Արշալոյսը աղօթք մըն է
Լոյսին, յոյսին արեգնացեալ
Որ կամարէ ես-ը փոքրիկ
Տիեզերքին յաւերժագնայ...

Աղօթքովն այդ կը խոյանամ
Դէպի բարձունքն անեզրական
Աղօթքէն այդ խորասուզուիմ
Հոգիիս խոր տիեզերքին...

Աղօթքով կը լուսողողուիմ
Լուսախայտամ, լուսացնծամ
Օրհնանքն զգամ Արարիչին
Լուսապնդուիմ լուսավարար...

Աղօթքով կը ներդաշնակուիմ
Տիեզերքի խոր խորհուրդին
Հոգիս դարձեալ կը ծիածանուի
Գերահրաշ վեհ անհունին...

Երան Գույումճեան

ՕԳՈՍՏԻՆՈՍ ԱՓՐԻԿԵՑԻ (354-430)

Օգոստինոս ծնած է Ափրիկէի Հարաւը, Թագաւթի մէջ (այսօր՝ Սուք-Ահրաս, Ալճերիոյ մէջ): Հայրը, համեստ սեփականատէր, հեթանոս է, մայրը, Մոննիքա, ջերմեռանդ քրիստոնեայ: Երեխան կը սորվի նախ Թագաւթի, ապա Մատորի եւ Կարթագինէի մէջ:

Հօր մահը պատճառ կը դառնայ, որ զաւակը վերադառնայ տուն՝ ընտանիքին օգնելու համար: Ան կը դասուանդէ Թագաւթիոյ, Կարթագինէի, Հռոմի եւ Միլանի մէջ: Հոս ան կ'որոշէ մկրտուիլ (23 Ապրիլ 387): Այս դէպքով կ'աւարտին Խոստովանութիւնները:

Իր մայրը կը մահանայ Օստիոյ մէջ: Օգոստինոս կը ձգէ Իտալիան քանի մը ընկերներու եւ իր Ադէոլա անուն զաւակին հետ, Թագաւթի մէջ մենակեցական կեանք ապրելու համար: Հոն ինքզինք կուտայ ճգնութեան եւ ուսումին եւ կը սպասէ նախախնամութեան վճիռին:

Օգոստինոս, Հիպպոնի եպիսկոպոս

Գալով Հիպպոն, հոն կրօնաւոր կը դառնայ յանկարծակի կերպով: Բայց կը պահանջէ մէկ տարուան նախապատրաստական շրջան մը: 396ին, ան ծեր եպիսկոպոսին կը յաջորդէ, եւ այդ դիրքին վրայ պիտի մնայ մինչեւ իր մահը:

Այսուհետեւ գործունէութիւնը եւ գործերը ներքնապէս կապուած են իրարու: Հետզհետէ եպիսկոպոսը ինքզինք կը պարտադրէ ամբողջ Արեւմուտքի մէջ, իբրեւ եկեղեցւոյ խիղճը:

Աստուածաբանական հակաճառութիւնները

Երեք հակաճառութիւններ կը ցնցեն Ափրիկէն. Մանիքէութիւնը, Դոնատիականութիւնը եւ Պեղագիականութիւնը:

Մանիքէութիւնը նախ հմայեց Օգոստինոսը: Գնոստիկներու ժառանգորդ, ան տուալիստական արմատականութեան մը (radicalisme dualiste) կը հաւատար, որ լուսաւոր սկզբունքին կը հակադրէր չար սկզբունքը: Չարը բացատրելու ձեւ մըն էր: Եպիսկոպոսը այս աղանդին մօտեցաւ, բայց Ամբրոսիոսի մղումով՝ անոր յարելէ ետ կեցաւ:

Դոնատիականութիւնը Օգոստինոսի եպիսկոպոսութեան մեծ վտանգն էր: Կիպրիանոսէն սկսեալ, բաժանումը հաստատուած էր: Հիպպոնը երկու համայնքի, երկու եկեղեցւոյ, երկու եպիսկոպոսի տէրն էր:

Ամբողջ քսան տարի, Օգոստինոս բազմապատկեց ջանքեր, վէճեր, գրութիւններ, իր քարոզութեան մէջ միշտ միութեան ականարկեց: Վերջապէս, Հռոմէական իշխանութիւնը հաւաքեց, 411ին, ժողով մը, կայսերական ներկայացուցիչով մը, ուր երկու հարիւր ութսունվեց ուղղափառ եպիսկոպոսներ հանդիպեցան երկու հարիւր եօթնասուներնը դոնատական եպիսկոպոսներու: Եւ բաժանումը վերջ գտաւ:

Պեղագիականութիւնը Օգոստինոսի կեանքին քսան վերջին տարիները գրաւեց: Պեղագոսը, ճգնաւոր եկեղեցական մը, Իրլանտայէն Հռոմ եկած, բարքերու տկարացումին դէմ կեցաւ: Ան շեշտը դրաւ մարդուն ազատութեան, կամքին կարելիութիւններուն վրայ, մինչեւ իսկ շնորհքին դերը նուազեցնելով: Քսան տարի շարունակ, Հիպպոնի եպիսկոպոսը երկ երկի վրայ պիտի կուտակէ, ցուցնելու համար հեշտանքին դերը, մարդուն թշուառութիւնը, երբ ան ձգուած է ինքն իրեն, յետոյ նախախնամութեան եւ շնորհքի վարդապետութիւնը:

Բայց Օգոստինոսի գործը միայն հակաճառութեանց մէջ մտնելուն չէր ծառայեր: Ան իր օրերը յատկացուց Աստուծոյ խօսքին քարոզութեան, մեկնելով մանաւանդ սաղմոսներէն եւ Յովհաննէսի Աւետարանէն շատ բաժիններ: Իրմէ մնացած են շուրջ հինգ հարիւր ճառեր, թերեւս ամբողջութեան մէկ տասերորդը, կը մտածեն բանասէրները: Ի ծնէ դաստիարակ, գրեց Ականակներու կրօնագիտութիւնը, որ ուսուցիչներու սերունդներ պատրաստեց: Իսկ Քրիստոնէական վարդապետութեան մէջ, ան ճառագրութեան սկզբունքները բացատրեց:

Կարեւոր գործերը

Օգոստինոսի գրական գործը կը բաղկանայ հարիւրաւոր տիտղոսներէ, որոնցմէ երեք կարեւորները հետեւեալներն են. Խոստովանութիւնները, Երրորդութեան գիրքը, Աստուծոյ քաղաքը: Երեք տարբեր գործեր, որոնք իր հանճարին տարբեր երեսները կը ցուցնեն:

Խոստովանութիւնները, Հին քրիստոնէութեան ամենէն անձնական, ամենէն նոր, ամենէն յուզիչ կենսագրական գործն է: Նպատակն է հոս Աստուած խոստովանիլը, եւ մեղքի խոստովանիլը: «Գովել զԱստուած, ինքզինք մեղադրել, ահաւասիկ թէ ինչ կը նշանակէ խոստովանիլ»:

Պատումէ մը աւելի, աղօթք մը եւ գովեստ մըն է ասիկա: Զուր է հոն փնտռել արկածալից երիտասարդութեան մասին խոստովանութիւն մը: Աստուծոյ ուղղուած այրող երկ մըն է, Աստուծոյ՝ որ զինք շարժած է, եւ կը լսենք.

Ուշ սիրեցի քեզ,
Հին եւ այնքան նոր գեղեցկութիւն,
ուշ սիրեցի քեզ:
Դուն իմ մէջս էիր
եւ ես դուրսն էի:
Եւ քեզ հոն փնտռեցի:
Դուն շօշափեցիր զիս
եւ քու խաղաղութիւնդ զիս այրեց:

Երրորդութեան մասին *երկը հասունութեան գործ մըն է, երկարօժէն մտածուած (388էն 419), լքուած, ապա կրկին աշխատուած: Առաջին եօթ գիրքերը չոր կերպով կը ներկայացնեն երրորդական վարդապետութիւնը: Տրդ գիրքէն սկսեալ, շեշտը կը փոխուի, բնագիրը կը վերածուի Աստուծոյ հետքերուն փնտռտուքին, իրագործուած ստեղծագործութեան եւ մինչեւ իսկ մարդուն երբեակ կառոյցին մէջ:*

Եթէ նկատի ունենանք ձեռագիրները — չորս հարիւրէ աւելի — Աստուծոյ քաղաքը միշտ զբաղեցուցած է ընթերցասէր հասարակութիւնը, պատմութեան իւրաքանչիւր հանգրուանին: Յայտնութեանական ժամանակներու յարմար խորհրդածութիւն մըն է. Հռոմի անկումը՝ անոր մեկնակէտը, հետզհետէ տիեզերական պատմութեան մը եզրերը կ'առնէ:

Օգոստինոս տասնչորս տարի աշխատած է, այս գիրքը յօրինելու համար:

Թեման այս բանաձեւին մէջ կ'ամփոփուի.

Երկու սէրեր շինեցին երկու քաղաքներ.

Եսին սէրը, մինչեւ Աստուծոյ արհամարհանքը,

Աստուծոյ սէրը, մինչեւ Եսին արհամարհանքը:

Թամար Տասնապետեան

ՆՈՐԱՅՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊՈՂԱՐԵԱՆ ԶԵՆԱԳՐԱԳԷՏ ՄԵԾ ԲԱՆԱՍԷՐԸ 1904-1996

Քսանամեակ

Քսան տարիներ անցած են 20-րդ դարու կարկառուն եւ հայ հոգեւորականութեան առաջատար գիտնական-բանասէր Նորայր Արքեպիսկոպոս Պողարեանի վախճանումէն: Երջանկայիշատակ Սրբազանը իր բովանդակ կեանքը նուիրեց Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Վանուց, եւ յատկապէս Զեռագրատան, ուր 4000 հայերէն ձեռագիրներ ի պահ կը մնան դարերէ ի վեր: Նորայր Սրբազան եղաւ բոլոր ձեռագիրներուն իսկական հայրը՝ զանոնք տասնեակ մը մեծադիր հատորներու մէջ կեանքի կոչելով, ցուցակագրելով եւ հրատարակելով:

Որպէս իսկական ուխտապահ միաբան, անմասնը եւ օրինակելին եղաւ իր ժամանակակից հոգեւորականներուն մէջ, լռակեաց, իմաստուն եւ ամենէն արդիւնալիցը՝ Երուսաղէմի բովանդակ պատմութեան մէջ, որուն աշխատանքը պտղալից դարձաւ միակ անձի մը հաւատաւոր առաքելութեամբ, քննախոյզ, հեռու եւ բոլորովին անյարիր վանքի անիմաստ տագնապներէն: Իրմէ առաջ եւ իրմէ ետք ոչ մէկ միաբան պիտի կատարէր ձեռագիր մատեաններու այդ հսկայ աշխատանքը: Ինք եղաւ առաջինն ու վերջինը որպէս պահապան անխօս գրչագիրներուն որոնք լեզու ելան ու յայտնուեցան աշխարհին:

Երկու ձեռագիրներ՝ Աւետարան մը եւ Գանձարան մը մեծ հայրս Յակոբ Արզումանեան 1925-ին էվէրէկէն Երուսաղէմ ուխտի երթալով նուիրած է Երուսաղէմի Զեռագրատան որոնք 3459/20 համարներուն ներքեւ ցուցակագրուած են: Այսօր ի ձեռին ունիմ երջանկայիշատակ Եղիշէ Պատրիարք Դուրեանի 11 Ապրիլ 1925 թուակիր նամակը ուղղուած մեծ հօրս, ուր կ'ըսուի «Շնորհակալութեամբ ընդունեցիք Ձեր սիրելութեան կողմէ Ս. Աթոռոյս Մատենադարանին նուիրուած երկու կտոր ձեռագիր մատեանները, ԱԻԵՏԱՐԱՆ մը, եւ ԳԱՆԶԱՐԱՆ մը: Կը նուիրենք Ձեր Սիրելութեան մեր հայրական ջերմագին օրհնութիւնները եւ կը մաղթենք կատարեալ յաջողութիւն ի գործս բարիս: Ողջունիւ Սիրոյ, Աղօթարար՝ Պատրիարք Երուսաղէմի Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Դուրեան»: Նորայր Սրբազանի Յուցակներուն մէջ կը գտնուին այդ երկու ձեռագիրները:

Երկարակեաց, բարեկրօն ու գիտնական այս հոգեւորականը իր 84 տարեկանին, 1988 թուին, առանց որեւէ հանդիսութեան կը նշէր իր քահանայական ձեռնադրութեան 60-ամեակը, կատարելագործելէ հոք հսկայ աշխատանք երուսաղէմի հազարաւոր ձեռագիրները պրպտելով, եւ յարատեւ ուսուցանելով Ընծայարանի ուսանողութեան՝ դաստիարակելով հոգեւորականներու շարք մը սերունդներ: Նորայր Արքայան ապրեցաւ ութ բեղմնաւոր եւ առողջ տարիներ եւս ու վախճանեցաւ յառաջացեալ տարիքին՝ 1996 թուի դեկտեմբեր 19-ին:

Այնթապէն Երուսաղէմ

Ծնած Այնթապ 1904 յունուար 17-ին, Արքայանը որդին էր Գարեգին Աւագ Քհնյ. Պողարեանի, Երուսաղէմ ընդունուած որպէս ժառանգաւոր Եղիշէ Դուրեան մեծանուն Պատրիարքի օրով, որմէ եւս կը ստանար սարկաւազի եւ կուսակրօն քահանայի կարգերը, Պատրիարքի շունչին տակ եւ Բաբգէն Եպիսկոպոս Կիւլէսէրեանի ուսուցչութեան ներքեւ ավարտելէ հոք իր ուսման շրջանը: 1928 թուին Նորայր Պողարեան եւ Տիրան Ներսոյեան Այնթապցի զոյգը, Գարեգին Պողարեան եւ Ներսէս Թափուքճեան Աւագ Քահանաներու արժանաւոր որդիները, կուսակրօն քահանայի կոչում եւ օծում կը ստանային Դուրեան Պատրիարքէն: Երկուքը շուտով Անգլիա կ'ուղեւորէին Պատրիարքի յանձնարարութեամբ աստուածաբանական բարձրագոյն ուսում ստանալու եւ ապա վանք վերադառնալու համար եւ յծուելու իրենց առաքելութեան: Ապագան հաստատեց որ Նորայր եւ Տիրան Արքեպիսկոպոսներ հանդիսացան անցեալ դարու առաջնակարգ բարձրաստիճան հայ հոգեւորականները:

Նորայր Եպիսկոպոս

Երբ նոր ստացեր էր վարդապետական աստիճանները, Նորայր Հայր Սուրբ 1935 թուին հրաւիրուեցաւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Դպրեվանքէն որպէս տեսուչ, յաջորդելով հիմնադիր վերատեսուչ Շահէ Արքեպս. Գասպարեանին, հինգ տարուան շրջանի համար: Երուսաղէմ վերադարձին, ձեռագրատան իր բեղմնաւոր տարիներու նուիրեալ աշխատանքէն հոք 1951 թուին, Միաբանական Ժողովի ընտրութեամբ Ս. էջմիածին մեկնեցաւ եպիսկոպոսական ձեռնադրութիւն ստանալու Ամենայն Հայոց Տ.Տ. Գէորգ Զ. Կաթողիկոսէն, օժակից ունենալով Տ.Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, Եղիշէ Պատրիարք Տէրտէրեանը, Սուրէն Քեմհաճեան, եւ Սահակ Տ. Յովհաննիսեան եպիսկոպոսները:

Զեռագրագետ Հեղինակը

Նորայր Եպիսկոպոսի մնայուն եւ արդիւնաշատ աշխատանքը Երուսաղէմի Ս. Թորոս Զեռագրատան հայերէն ձեռագիրներու մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւնը եղաւ որ յանգեցաւ Մայր Յուլիան Զեռագրաց Սրբոց Յակոբեանց կոչուած 11 մեծադիր հատորներու հրատարակութեանց: Սրբազանը սկսաւ հրատարակութեան յանձնել զանոնք 1953 թուականէն սկսեալ Բ հատորով որ շարունակութիւնն էր Արտաւազ Արքեպիսկոպոս Սիւրմէեանի հատորին՝ հրատարակուած Ս. Ղազարի Մխիթարեան տպարանէն 1948-ին, որ կը բովանդակէր թիւ 1-140 ձեռագիրները: Նորայր Եպիսկոպոսի Բ հատորը կը ցուցակագրէր թիւ 141-240 ձեռագիրները: Յաջորդ հատոր մը 1960-ին կ'ընդգրկէր 560 յաւելեալ ձեռագիրներ եւս լրացնելով 700 գրչագիրներու նկարագրութիւնները:

Նորայր Եպիսկոպոս Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսէն գնահատուեցաւ եւ 1973-ին արքեպիսկոպոսութեան բարձրացաւ: Զեռագրատան տեսչութիւնը վարեց 43 տարիներ խղճամիտ եւ բազմարդիւն կերպով, Յուլիաններու 11 յաջորդական հատորներու հրատարակութեամբ, նախ 3000 եւ ապա 1000 մնացեալ ձեռագիր մատենաները նկարագրելով բոլոր հատորներուն մէջ, անմնացորդ աշխատութեամբ եւ անհատուած համբերութեամբ: Իսկական գիտնականի յաւերժական արդիւնքը յանձնելով գալիք սերունդներուն Նորայր Արքեպիսկոպոս Պողարեան կը հանդիսանայ գլուխը 20-րդ դարու հայ բանասիրութեան:

Հատոր Բ

Գաղափար մը տուած ըլլալու համար կատարուած աշխատանքի մասին, նախ կը նշեմ 1953-ի իր Բ հատորին մէջ պարունակուած 100 ձեռագիրներէն մի քանի նմոյշներ, եւ ապա՝ 1971-ին հրատարակած իր Ե մեծադիր հատորէն: Ասոնցմէ առաջինը սրբազան հեղինակը յատուկ մակագրութեամբ տողերս գրողին նուիրած էր երբ Արզումանեան առաջին անգամ Երուսաղէմ կ'այցելէր 1955-ի Սուրբ Ծնունդին: Յիշեալ հարիւր ձեռագիրներուն մէջ աչքառու կը դառնային հայ պատմիչներու բնագիրներէն ոմանք, շարք մը մեկնութիւններ, ճառքներ, Գատատանագիրքի տարբերակներ, եւ Եւսեբիոս Կեսարացիի Պատմութիւն եկեղեցւոյ գիրքին թարգմանութիւնը:

Յատկաշնական է որ անոնցմէ թիւ 230 Ժողովածոյ Պատմական Գրոց ձեռագիրը Երուսաղէմի Ս. Փրկիչ Վանքին մէջ Ժէ-րդ դարուն

գրուած ձեռագիր մըն է որ կը պարունակէ Ագաթանգեղոսի, Մովսէս Խորենացիի, Փաւստոս Բիւզանդի, եւ Եւսեբիոսի բնագիրները: Իսկ թիւ 216 ձեռագիրը՝ Գրիգոր Տաթեւացիի Հարցմանց Գիրքը կը պարունակէ, գրուած Կ. Պոլիս 1666 թուին: Նոյն հատորին մէջ կ'երեւի թիւ 173 հին շառնտիրը՝ գրուած Արջըրայ գիւղին մէջ 1512 թուականին: Մխիթար Գօշի Դատաստանագիրքէն օրինակ մը, գրուած Ստամբուլ 1772-ին, եւ Ժ դարու հայ պատմիչ Թովմա Արծրունիի Պատմութիւն Տանն Արծրունեաց պատմագրութեանէն տարբերակ մը, լրիւ բովանդակութեամբ 225 էջերով, կաշեկազմ որուն գրութեան վայրն ու թուականը կը պակսին:

Հատոր Ե

1971 թուին հրատարակուած Յուցակին հինգերորդ հատորի 604 էջերուն մէջ Նորայր Արքեպիսկոպոս արձանագրած է մինչեւ թիւ 1700 ձեռագիրը, ցուցակագրելով 335 մատեաններ, ընդ որս 80 շարականներ, 81 ժողովածուներ, եւ 3 Աւետարաններ, 85 մանրանկարներու նմանահանութիւններով: Բանասէր Յարութիւն Քիւրտեան, որ զբախօսած է այս հատորը, կ'ըսէ թէ «ձեռագիրները մեծ մասամբ 18-րդ դարէն են, եւ թիւ 1620-ը՝ շարական մըն է Սարգիս Պիծակէ, ոսկեգօծ: Չորս Պիծակեան ձեռագիրներ կան այս հատորին մէջ»: Բանասէր Վազգէն Համագասպեանի վկայութեամբ «Ձեռագրերի սոյն 11 հատորները վստահելի նիւթ են պարունակում հայերէնի պատմական հնչիւնաբանութեան, պատմական բառագիտութեան եւ քերականական կառուցուածքի պատմական հետազօտութեան համար»:

Պողարեան Սրբազանի Այլ Երկերը

Առանձին արժէքաւոր գիրքերու հեղինակ եղած է նաեւ Նորայր Արքեպիսկոպոս: Յովհաննէս Թլկուրանցիի Տաղագիրքը 1958, Հայ Գրողներ Ե-Ժէ դար, 1971, Գրիգոր Ակներցիի Թաթարաց Պատմութիւնը 1974, Կնիք Հաւատոյ հատորին քննական վերահրատարակութիւնը 1974, Կանոնագիտութիւն եւ կրօնագիտութիւն 1992, Վանատուր եւ Հայ Եկեղեցւոյ Հաւատոյ Հանգանակները 1993, Գրիգոր Նարեկացիի Ներբողները 1995, Գիրք Թղթոց՝ ձեռագիրներու համեմատութեամբ 1994 զոր իրագործեց իր վերջին օրերուն խնդրանքովը Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանի:

Իր պետական այցելութեամբ Երուսաղէմ գտնուած օրերուն Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեան 1995

նոյեմբեր 6-ին, վանք այցելելով յատուկ կերպով կը հանդիպէր ծերունի Նորայր Արքեպիսկոպոսին եւ անոր Աջը կը համբուրէր, ըսելով «Սրբազան Հայր, գալ երուսաղէմ եւ Նորայր Սրբազանը, բանասիրութեան հսկան, գործընկերս չտեսնել ի՛նչպէս կարելի է»:

Երուսաղէմի Հայոց Վանքի դարաւոր պամուլթեան մէջ Նորայր Արքեպիսկոպոս Պողարեան կը մնայ առանձինն, կողքին Եղիշէ Պատրիարք Դուրեանի շնորհալի եւ պատկառելի անձին, եւ Թորգոմ Գուշակեան Պատրիարքի խոհուն եւ իմաստուն առաջնորդութեան, երկուքէն այլապէս աւելի արդիւնաւոր իր կատարելագործած աննախընթաց աշխատանքով: Հայ Եկեղեցին եւ ազգը անտարակոյս շատ բան կը պարտին Նորայր Սրբազան Հօր, իսկ ինք իր արգասիքը կը պարտի իր մտաւորականի տաղանդին, գիտնականի միտքին ու կամքին, իր երկարակեաց առողջութեանը, եւ անընդմէջ վանքին մէջ իր կեանքի երկար տարիներու աղօթանուէր եւ աշխատունակ բնակութեանը:

ԴՈՒԿՏ. ԶԱԻԷՆ Ա. ՔՀՆՅ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

AN ANALYTICAL PRESENTATION OF THE “ANTZINK NVIRIALK” SHARAGAN

By Krikor Pidedjian
Honorary Professor
at the Komitas Conservatory
Yerevan

Part 3 **THE LITERARY JEWEL**

First, we should get acquainted with the lyrics of the hymn “Antzink Nvirialk” so that we can appreciate its artistic value.

I present here the complete lyrics of Gomidas Catholicos's hymn, beautifully and masterfully translated into English by Dr. Abraham Terian.

DEDICATED SOULS*

By Komitas Katholikos (in office 615-628)
(Translated by Abraham Terian)

Մ Ա

Souls dedicated to the love of Christ,
Heavenly martyrs and wise virgins,
In your honor rises to celebrate
Mother Zion with her daughters.

Բ Բ

Heavenly utterances filled the earth
Since you became sweet fragrance for Christ,
Rational sacrifices and offerings for salvation,
Unblemished lambs presented to Christ.

¶ C

The charm of your physical beauty
Maddened the king and pagans were stunned.
By the virgins' superb and God-given beauty
Enchanted, angels with humans celebrate.

¶ D

The power of creation is renewed
And Eden is adorned all over again
With the God-planted tree in its midst,
Bearing unto us the blessed fruit, Rhipsimé.

¶ E

The pain of the deadly curse is gone
And in God's image Adam flourishes again;
Instead of Eve, her daughters appear —
Martyrs and virgins presented to God.

¶ Z

Armies of angels celebrate with men,
Since women are enlisted as soldiers in heaven.
Through virginity they triumphed over death,
Being crucified with the Creator born of the Virgin.

¶ É

A wonder greater than miracles,
More than the mysteries and words of angels and men,
For God, the Self-existent, in His almighty power,
Stooped down and beheld the assembly of virgins.

¶ E

Like-minded friends in corporeal life,
Co-equal martyrs, united in spirit,
Marched in unison to the battle site,
Armed with faith and able to withstand.

⌚ T'

The strong, tight cords of the bows became loose
And the weak women triumphed with their faith.
The king, once boasting in power and glory,
Was put to shame, vanquished by the young virgin.

♂ ZH

Great multitudes of nations and tribes
Cannot overcome a single martyr,
For unseen help comes to one's aid,
To thwart openly the secret war.

♂ I

Many a heathen came to rejoice
Over a single precious pearl
As she moved from the West to the East,
To preach openly the marvelous revelation.

⌚ L

Kings heard and were filled with joy,
They took upon themselves to find the hidden treasure.
They kept promising tangible presents — in words —
While secretly plotting to steal from one another.

♂ KH

She manifested a pregnancy of spiritual thoughts
And birth-pangs hastened the salvation of the world.
For the will of the Commander from on high
Brought the gift of salvation gently down from above.

♂ TS

The virgins gave birth to many generations
And young Medes appeared in the assemblies of elders.
In the bosom of sanctity, prayer, and fasting,
They grew up in faith and the knowledge of Christ.

U K

Women, honorable in citizenship and nationality,
Countless traders for the hidden pearl,
Submitted themselves as bail for many
And became the ransom of a world unknown.

U H

Rhipsimé, great mystery and desirable name,
Chosen on earth and ranked among angels,
You became an example of sanctity to virgins,
A profound lesson to righteous men.

U DZ

All souls long to be like you all,
United in sanctity and the love of Christ;
For through your death you paved us a way,
For all people indeed, to ascend to God.

U GH

Master guides to spiritual knowledge,
Soaring in light bodies and mind,
You sailed safely over the waves of life's long journey
And reached unto Christ.

U CH

Branches of the True Vine, of Christ,
And clusters reaped for the heavenly Cultivator,
You were trampled in the winepresses, in solitude,
That you may rejoice with the immortal cup.

U M

They rejected the necessities of earthly life,
Knowing that it's a dream and its elegance false.
They craved not for the luxurious comforts,
Mindful that fleeting greatness is but vain.

⊖ Y

In the spiritual fields of prayer and fast,
They labored tirelessly and with hope,
Endured temptations and trials of every kind
And inherited the wreath that withers not.

⊔ N

They made the nuptial chamber of virginity desirable,
Restoring it anew with blood and fire;
They yielded themselves to swords and torches
And entered the nuptial chamber with lit lamps.

⊕ SH

Heavenly structures founded on earth
And monuments of light erected in heaven;
Through their example they showed others
The coveted way to Jerusalem above.

⊖ O

O prudence of the wise virgins,
Whom negligence or sleep did not overcome!
They stayed awake, ready for the heavenly wedding,
To enter the nuptial chamber with the immortal Groom.

⊚ CH'

None was of ill reputation,
The reproach of being called “foolish”.
Together they — in the spirit of fortitude —
Were brave in one accord; so they rejoice together.

⊖ P

They held bravely together as they journeyed,
Fleeing far away, from earth to heaven.
They arose and taught us how to enter that rest
Through much tribulation.

Ⲇ J

Through enthusiastic prayers and love for God,
They asked for means to bring redemption —
To dispel the darkness of demonic folly from the world
By the radiance of the Light emanating from the Father.

Ⲓ RH

They revealed the whole pathway of virtue
To the children of men, that they may forsake the world,
That through the certainty of spiritual life they may rise
To the heavenly armies of incorporeal angels.

U S

These are the sacred foundation-stones laid on earth,
Which the prophet foresaw and predicted early on.
Of this same material the Universal Church is made,
Towering in glory, in honor of the Cross.

ϥ V

For your sake, O blessed martyrs, troops of angels —
Watchful incorporeals — rushed from heaven to earth.
And humans were brought into the regiments
Of the soldiers of Christ our God.

S T

Let us truly celebrate in their winepresses,
For we shall be drunk with the immortal cup.
For they dispense healing for soul and body
And heavenly gifts to those who love them.

Ⲓ R

By the Teacher's command, by some unseen decree,
They moved from the West and came to the East.
By the light of their angelic life of virginity
They dispelled the darkness of demonic folly.

Յ TS

Let us commemorate them joyously,
That we may partake of their redemption;
Let us ask the Creator for heavenly gifts
And to be ranked with them in dwellings of light.

Ի W

Those who aspired to greatness were destroyed,
While kindly women triumphed mightily —
Golden censers lit by the fire of the Spirit,
Clothed in the light of Christ and ranked with angels.

Փ P

Rising from glory unto glory, they thrive in honor,
All thirty-seven of them in glory —
That's the number of the blessed virgins crowned
With wreaths that wither not, eternally, forever.

Ք K'

To you, O Christ our God,
The joy and gladness of all the righteous:
May the saints' pleadings on our behalf be acceptable
To grant forgiveness for our many sins.

* *A hymn (sharakan) in alphabetic acrostic composed on the occasion of the transfer of the relics of St. Rhipsimé and her martyred companions to the architecturally magnificent church named after her near Ejmiatsin early in the 7th century. Armenian text in Sharakan Hogewor Ergots' (Hymnal of Spiritual Songs) (Jerusalem; St. James Press, 1936; reprinted New York: St. Vartan Press, 1986), pp. 573-582.*

This hymn is one of the pearls of the Armenian Hymnal “Sharagnots”.

Until Gomidas Catholicos, hymns were written in a short three verse style, three symbolizing the Holy Trinity, and seldom in four or five verses, and their subjects were taken from the Holy Bible.

But, in this work instead of a little hymn of three verses, as one can see, there is a volcanic-like explosive expression of accumulated feelings and emotions spread out over thirtysix verses, according to the number of the letters of the Armenian alphabet and each verse starting with a letter in order, from U to Ք.

This hymn was also first in the history of Armenian hymnography, where the subject of the hymn was taken from a local story instead of a Biblical one.

This opened a vast horizon with rich and boundless subject areas for our future composer fathers.

Just as St.Hripsime's church became a model for future builders, this hymn became a model for future composers.

It would not have been possible to write such a hymn with its sincere deep feeling and colourfully harmonized poetic pictures without the profound faith of Gomidas Catholicos in God, his unaltered love of St. Hripsime's memory, and finally, his talented pen.

Each verse of the poem, with its simplicity of expression, with its natural beauty is a historical, emotional, religious and ideological picture, a poetic jewel.

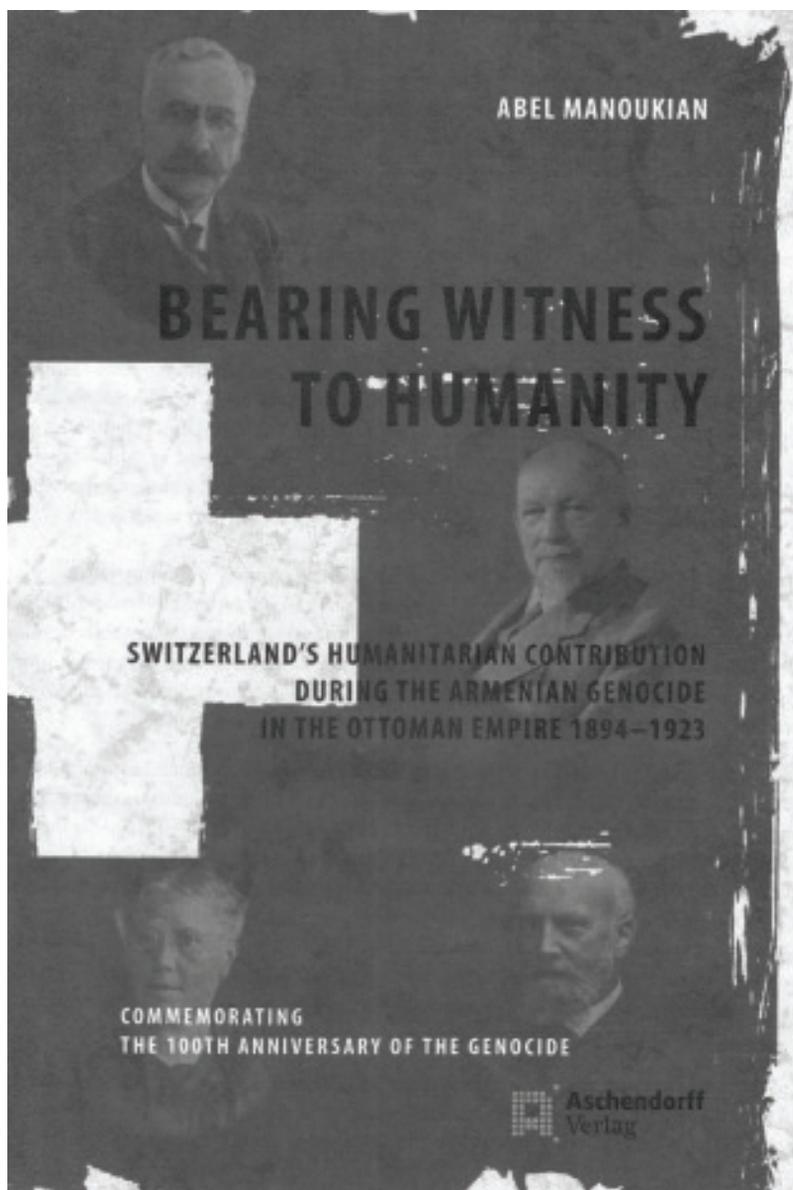
Over the past fourteen centuries whoever, be it church fathers, church goers, scholars who came to know this hymn, fell in love with it.

As I mentioned before, just as St. Hripsime's church is called “yegeghetsinerou keghouhin”, the sharagan “Antsink Nvirialk”, both for its poetic content and musical elegance, is called “keghetsgahyous sharagan” — “the beautifully woven hymn”.

As you can notice, I have been using the words Sharagan and Hymn interchangeably. To make clear, the term Sharagan as Hymn, I would like to define the word Sharagan.

(To be continued)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

ՀԱՅ ԵՐԵՎԱՆԻ
ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԻԿԱՆ
ԿՈՄՄՅՈՒՆԻՍՏԻԿԱՆ
ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԿՈՄԻՏԵ